

РОЗДІЛ 1. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МИСТЕЦЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ

Наталя Євгеніївна Архіпова

До питання систематизації видів акторських амплуа у бродвейському мюзиклі в контексті психологічних моделей К. Г. Юнга

УДК 7.79.792

DOI <https://doi.org/10.24195/artstudies.2024-2.1>

Наталя Євгеніївна Архіпова
здобувач ступеня доктора філософії
з галузі знань 02 «Культура і мистецтво»,
старший викладач кафедри музичного
мистецтва та звукорежисури
Міжнародний гуманітарний університет
ORCID: 0009-0003-5524-9639

У статті зроблено спробу окреслити питання, пов'язані з актуальністю систематизації акторських амплуа в жанрі «мюзикл» та їх ототожненням із психологічними моделями, запропонованими Карлом Густавом Юнгом. Юнганські архетипи ідентифікуються на основі повторюваних символів, тем чи мотивів, що трапляються в міфах, історіях, описаних снах і виразах культури. Вони присутні в колективному несвідомому людства та відображають фундаментальні людські мотивації, поведінку, риси особистості. Виявлення психологічних архетипів акторських амплуа може привнести автентичності та фундаментальності акторській майстерності та налагодити зв'язок із глядачем на глибшому рівні розуміння через створення вражаючих образів персонажів і збагачену новими гранями драматургію музично-сценічного твору. Взаємозв'язок між юнганськими архетипами й акторськими амплуа може стати сьогоденні актуальним, оскільки у глядача є потреба у спостереженні на сцені за розвитком глибоких психологічних криз сучасної людини та трансформації особистості. Добре розроблені персонажі представляють до уваги глядача всі складнощі людської природи, які стикаються із внутрішніми та зовнішніми конфліктами впродовж розгортання драматургічного дійства. Це зумовлює низку емоцій, від емпатії до роздумів про себе, навколишній світ і почуття інших людей, та дає змогу набутти додаткового життєвого досвіду, переосмислити низку подій вистави, вміщену в рамки всього двох-трьох годин. Такий досвід також допомагає досліджувати внутрішні психологічні проблеми з різних боків, інший погляд щодо вирішення проблеми, отримувати натхнення й емоційне розвантаження. Упровадження архетипічних елементів до драматургії мюзиклу можна ефективно створювати глибоко резонансний емоційний досвід для аудиторії та значно поглибити й урізноманітнити техніку акторської майстерності.

Ключові слова: мюзикл, бродвейський мюзикл, архетип, амплуа, музичний театр, комплексні засоби сценічної виразності, психологія творчості, акторська майстерність, персонаж.

Постановка проблеми. Бродвей – театральний район Нью-Йорку біля Таймс-сквер, де зосереджена більшість театрів, у яких грають мюзикли. Саме тут, у Niblo's Garden (Сад Нібло¹) 12 вересня 1866 р. вперше побачив світ спектакль «Чорний шахрай» ("The Black Crook") – одне з найвидовищніших шоу свого часу, яке вважають першим бродвейським мюзиклом із представленими основними рисами жанру, що зберігаються і досі. Це стало можливим завдяки об'єднанню двох різних за типами груп артистів – танцюристів із Західної Індії й акторів комічного жанру зі США. Результатом їх співпраці став спектакль, який поєднав музику, танець і комедію. Шоу витримало 475 вистав, які супроводжувались шаленим успіхом серед глядачів і колосальним комерційним успіхом (Everett, Laird, 2008, р. 36). Цій успіх став постійним супутником жанру, його можна пояснити видовищністю та майстерністю виконання, у якому присутнє

захоплююче поєднання співу, акторської майстерності та хореографії.

Упродовж свого історичного існування та розповсюдження в усьому світі мюзикл зазнав значних трансформацій, охопив безліч музичних жанрів та стилів – від вальсу та міського романсу до джазу, поп- та рокмузики. Багатогранна та різноманітна музична частина в тонкощах відображає драматургію дійства, яка будується в комедійному, романтичному або навіть трагедійному руслі. Виникає дуже широка палітра емоцій: від простих та навіть наївних, до глибоких психологічних тем, порушених нещодавно на тлі сучасних викликів. Сюжети, які лежать в основі мюзиклу, відображають моду, смаки та соціальні тенденції сучасного суспільства.

Як приклад можна навести факт виникнення на Бродвеї «дорослого» мюзиклу, який є спадщиною сексуальної революції та поширення ідей фемінізму та ґендерної рівності у 1960-х рр. Він суттєво відрізнявся від інших типів мюзиклів своїм від-

¹ Сад Нібло – колишній театр у районі Сохо (Манґеттен).

верто вираженим сексуальним змістом: оголене тіло, імітація сексуальної активності, непристойні діалоги, відверті музичні чи танцювальні номери. Низка таких вистав з'явилися на Бродвеї протягом 1970-х рр. (Wollman, 2008).

Актуальні суспільні теми стають доступними для розуміння глядача та потребують розкриття нових психологічних аспектів через музику, яскравих персонажів, які зазвичай є збиральними образами з концентрацією певних рис того чи іншого типу людської натури, темпераменту, психологічного архетипу. Відповідно до юнгіанської психології, архетипи, глибоко вкорінені в людській психіці, відіграють вирішальну роль у формуванні персонажів у літературі, кіно і театрі². Зрозуміло, що чітко окреслений характер діючої особи є запорукою гарно сформованого конфлікту, що, своєю чергою, є основою драматургії музично-сценічного або літературного твору та яскравого емоційного впливу на глядача. Дотримання розподілу ролей за характером, темпераментом, віком, зовнішністю та стилем поведінки актора допомагає формувати амплу та влучно використовувати природні психофізіологічні дані акторів. Чи можна вважати відомі в сучасній психології моделі психічної активності співзвучними з основними видами акторських амплуа?

Аналіз актуальних досліджень. Знайомство із широковідомими теоретичними роботами вчених-психологів переконує в тому, що психологія творчості за всіх часів хвилювала не тільки як процес у мить зародження та розвитку, а й у питаннях його практичного застосування. Швейцарський психолог Карл Юнг у своїй роботі досліджував взаємозв'язок архетипів, які він описав у створеній ним теорії із творчою діяльністю людини. Абрахам Маслоу, як один із найвпливовіших психологів ХХ ст. та засновник гуманістичної філософії, досліджував творче начало людини в контексті її бажань, прагнень та мотивації. Міхай Чіксент-міхайі, угорсько-американський психолог, вивчав творчість у рамках концепції «поток», де потік – це повне залучення до діяльності заради неї самої, у будь-якій сфері життя.

Водночас існує багато методичних посібників і популярних видань, які намагаються дослідити вплив психічних процесів на створення художніх образів персонажів в акторському мистецтві. Видатні майстри, як-от А. Арто, С. Мейснер, П. Брук, В. Сполін, Є. Гротовський, виказували глибоку зацікавленість взаємозв'язком питань глибокої психології й акторської майстерності.

Однак більшість цих робіт зосереджено на вивченні інструментарію для досягнення свободи

у прояві психічних імпульсів. Їхньою метою часто є створення акторських тренінгів на саморозвиток, самопізнання, звільнення м'язів. Для досягнення цієї мети пропонуються релаксувальні вправи. Завдяки ідеям Є. Гротовського релаксація досягла нового рівня, охопивши психофізичний апарат актора з його комплексами у сфері власного несвідомого, і надала можливість дослідити більш тонкі грані людської душі. Його принципи роботи відіграли важливу роль у зміщенні фокуса театру із зовнішнього ефекту на внутрішній зміст, дослідження психологічної й емоційної глибини персонажів через тіло та голос актора.

У своїй книзі «Наука акторської майстерності» Сем Коган використовує теорії про взаємозв'язок між нейронаукою, психологією й акторською майстерністю, щоб відповісти на ці запитання (Коган, 2009). Практичні вправи містять покроковий посібник із розвитку акторських здібностей, кульмінацією яких є відокремлення десяти кроків до створення персонажа.

Можливість підпорядкування певного роду ролей (стереотипів), що переходять із п'єси в п'єсу та відповідають зовнішнім та внутрішнім даним актора, досить мало вивчена. Це частково зумовлено тим, що деякі фахівці бачать в амплуа театральні штампи та рутинерство, перешкоду для розвитку акторської індивідуальності.

Стосовно акторських завдань у бродвейському мюзиклі, амплуа якраз може стати у пригоді у зв'язку з тим, що постановочні традиції в цьому жанрі потребують деяких шаблонів, стилю акторської гри, пластичної виразності, вокальної техніки. Також кожен мюзикл сам собою може суттєво вирізнитись за приналежністю до музичного стилю. Це може бути музичний матеріал, близький до джазової стилістики, класичної традиції, рок- або попмузики. Отже, музичний матеріал також буде вимагати відповідності від хореографії, вокалу, сценічної поведінки, акторської гри та навіть зовнішності актора. У цьому зв'язку доцільно нагадати, що деякі бродвейські мюзикли містять у своїх сінOPSISах досить детальний опис персонажа з детальною характеристикою зовнішності, мотивації, місця у драматургії. До того ж, зважаючи на специфіку поєднання в мюзиклі співу, хореографії й акторської майстерності, зрозуміло, що це вимагає цілеспрямованої підготовки, яка виховує та підпорядковує комплексні навички сценічної майстерності та вибудовує визначений стиль і пластику сценічної поведінки.

Мета статті полягає в окресленні питань систематизації сучасної системи амплуа акторів в американському мюзиклі та виявленні можливих взаємозв'язків з концепцією архетипів відомого швейцарського психоаналітика, психолога і філософа ХХ ст. Карла Густава Юнга – уроджених психологічних схем колективного несвідомого.

² Питання співвідношення відомої теорії архетипів К.Г. Юнга й акторських амплуа заслуговують на окремий розгляд.

Визначення власного архетипу, архетипу персонажу та визначення амплуа значно допоможе актору під час роботи над роллю, коли він має відповісти для себе на важливі питання: на кого схожий персонаж? який у нього характер? які в нього мотиви поведінки, його слабкі та сильні риси? З іншого боку, актор може визначити свої спільні з персонажем риси особистості, а також відповідні зовнішні характеристики, які він може виправити або доповнити за допомогою гриму або сценічного костюма.

Важливо також зазначити, що правильно визначене амплуа – це запорука вдало підбраного репертуару, який буде відповідати психофізичним і голосовим якостям виконавця. Це веде до високої конкурентоспроможності на кастингах. Кастинг для мюзиклів має деякі умовності, на відміну від, наприклад, кінематографічного кастингу: претенденту на роль підлітка не обов'язково бути у відповідному віці, але він має відповідати зовнішнім і фізичним якостям персонажа.

Однак це не означає, що виконавець повинен якось обмежувати свою індивідуальність. Безумовно, кожна людина цікава, унікальна, має власне бачення ролі. Кожна роль – це частина драматургії вистави, яка несе образне та смислове навантаження. Тому архетип і амплуа є каркасом ролі, який заповнюється артистизмом, образністю та власним баченням актора.

Методологія дослідження. З огляду на мультижанровість і регіональні особливості, які вибирає мюзикл упродовж свого поширення в різних кутках світу, доцільно виокремити бродвейський мюзикл, оскільки саме він є джерелом традицій і носієм генетичного коду даного жанру, на відміну від «музичного театру» чи навіть «американського музичного театру».

З переліку методів дослідження доцільно виокремити як основні:

Міждисциплінарний: з використанням наукових досліджень в інших галузях: психології, когнітивній психології, філософії, історії, мистецтвознавстві, культурології.

Концептуальний: з виявленням загальних категоріальних ознак і стійких взаємозв'язків між компонентами музично-сценічного втілення акторських типажів і психологічними архетипами.

Структурний і систематизувальний: полягає в узагальненні та згрупуванні окремих характеристик комплексних засобів сценічної виразності персонажів американських мюзиклів у різні часи існування жанру.

Результати та їх обговорення. Відмінністю бродвейського мюзиклу від інших жанрів є взаємопроникнення музики, акторського мистецтва та хореографії. Вокальні, хореографічні номери, оркестрові інтродукції та розмовні сцени змінюють та доповнюють одне одного, формують зміс-

товні сцени наскрізного розвитку. Усі ці види мистецтва не існують як самодостатні сценічні засоби виразності, функціонують у тісному взаємозв'язку та створюють самобутню синтетичну художньо-образну мову. Для цілісної та виразної реалізації образу персонажа мюзиклу у відповідному амплуа в ньому мають бути органічно поєднані сценічно виразні характеристики трьох видів сценічної майстерності – пластики тіла, вокалу й акторської майстерності, які синтезуються в єдиний засіб сценічної виразності. Як приклад можна навести видовищні номери з кінострічок і сценічних вистав у виконанні таких відомих акторів – зірок мюзиклу, як Джуді Гарленд, Джулія Ендрюс, Джин Келлі, Лайза Мінеллі, Петті Люпон, Саттон Фостер, Уеслі Альфавін, багатьох інших. Що б ми не переглядали, чи то розгорнуті сцени з чергуванням танцювальних груп хору, які перегукуються з головними персонажами віртуозними пасажами тап-денсу класичної або відродженої версії мюзиклу Коула Портера "Anything goes" («Усе йде чергою»), чи пластичні композиції в поєднанні з елементами акробатики в мюзиклі Ендрю Ллойда Веббера "Cats" («Кішки»), чи вишукану хореографію Боба Фосса в мюзиклі Стівена Шварца "Pippin" – єдність пластичної, акторської та вокальної майстерності у створенні єдиного сценічного образу персонажа вражає.

Треба також взяти до уваги, що після перегляду сцен і виступів означених виконавців нескладно помітити, що вимоги до виконавців у професійному музичному театрі поступово зростають. Нині глядач очікує більш високого технічного рівня вокалу, віртуозності в хореографії, багатогранності акторської гри із психологічним зануренням у глибину характеру персонажа. Глядач приходиться на виставу для того, щоб пережити історію разом із персонажами, відрефлексувати події й отримати таким чином новий життєвий і емоційний досвід. Однак у нашому насиченому сьогоднішньому всі органи чуття витримують постійне емоційне й інформаційне перевантаження, через що стає складно зосереджуватися та розставляти пріоритети на важливих і глибоких речах. Означене стосується також розмаїття візуального контенту навколо нас, яке рефлекторно захоплює та відвертає увагу. Емоційне навантаження внаслідок безлічі емоційно заряджених матеріалів, як позитивних, так і негативних, може призвести до підвищення рівня стресу, занепокоєння та почуття емоційної втоми. Ураховуючи цей складний та насичений ритм життя, завдання дотягнутися до серця та душі глядача стає вкрай складним для всіх без винятку видів мистецтва.

Розуміння актором архетипу персонажа може стати ланцюжком, який підпорядковує всі три засоби сценічної діяльності та зводить їх у єдине ціле. Якщо додати систему амплуа, де актор власним

архетипом відповідає вимогам персонажа, – це значно розширить глибину та розуміння малюнку ролі, розкриє додаткові грані основної лінії драматургії та додатковий емоційний спектр, оскільки людська мотивація, поведінка, риси особистості тощо є, по суті, наслідком саме відповідного архетипу.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Поряд із розважальною та комерційною функцією, не можна не згадати і про культурний вплив, який мають американські бродвейські мюзикли. Вони стають феноменами, що відображають сучасне суспільство, його спосіб життя, мислення, сприйняття світу та себе. Музика, персонажі й ідеали, які вони пропонують, стають популярними серед масової аудиторії та безпосередньо впливають на популярну культуру світу саме завдяки своїй «реальності» та максимальному наближенню до фундаментального життєвого досвіду людства та закономірностей буття. Універсальність архетипів, які були запропоновані К.Г. Юнгом, полягає в тому, що вони, залишаючись незмінними у своїй суті, підлаштовуються під культурно-історичні зміни часу та власний життєвий досвід конкретного персонажа. Розуміння зв'язку акторського амплуа та юнгіанських архетипів може бути корисним для драматургів, режисерів і виконавців, наближаючи їх до більш глибокого розуміння внутрішніх сил і динаміки персонажів та інструментів їх утілення за допомогою сценічного комплексу засобів виразності.

Музикл як жанр перебуває в постійному розвитку, йдучи в ногу із часом та відображаючи сус-

пільні інтереси вже понад століття. Його багатожанровість і полістилічність вражають, постійно доповнюючись новими формами та засобами для досягнення більшої видовищності. До акторів висуваються нові вимоги, а їхні професійні якості мають набувати більшої витонченості й багатогранності у створенні яскравих і цікавих для глядача сценічних образів. К.Г. Юнг уважав, що не існує людини, яка б не поєднувала в собі мінімум три архетипи психічної структури. Окрім того, упродовж людського життя переваги того чи іншого архетипу змінюються, доповнюючись рисами нових, унаслідок навколишніх обставин. Оскільки персонажі мюзиклів, навіть казкові, є дуже олюдненими, то систематизація використання багатопалітри юнгіанських архетипів та їх похідних в акторських амплуа з пошуком нових засобів комплексної сценічної виразності може стати базовою у формуванні психофізичного апарату актора музичного театру.

ЛІТЕРАТУРА

1. Юнг, К. Г. (2018). *Архетипи і колективне несвідоме*. Пер. з нім. К. Котюк. Львів: Астролябія.
2. Юнг, К. Г. (2019). *Нариси щодо символіки само-сті*. Пер. з нім. К. Котюк. Львів: Астролябія.
3. Everett, W. A., Laird, P. R. (2016). *Historical Dictionary of the Broadway Musical*. Rowman & Littlefield.
4. Kogan, S. (2009). *The Science of Acting*. Taylor & Francis.
5. Wollman, E. L. (2008). Emancipation or exploitation? Gender liberation and adult musicals in 1970s New York. *Studies in Musical Theatre*, 1 (2), 5–32.

To the questions of the Broadway musicals actors roles types in the context of the K. G. Jungs psychological models

Natalia Evgenievna Arkhipova

Candidate for the Degree of Doctor of Philosophy from the Field of Knowledge 02 "Culture and Art", Senior Teacher of the Department Musical Art and Sound Engineering International Humanitarian University
ORCID: 0009-0003-5524-9639

In this article, an attempt is made to outline the issues related to the relevance of the systematization of actor roles in the "musical" genre and their identification with the psychological models proposed by K. G. Jung. Jungian archetypes are identified based on recurring symbols, themes, or motifs found in myths, stories, dreams, and cultural expressions. They are present in the collective unconscious of humanity and reflect fundamental human motivations, behavior, and personality traits. The identification of psychological archetypes of acting roles will add authenticity to the acting game and connection with the audience on a deeper level of understanding through the creation of impressive character images and the dramaturgy of the musical-stage work enriched with new facets. The relationship between Jungian archetypes and acting roles can become very relevant today, as the audience needs to observe the development of deep psychological crises and personality transformations on stage. Well-developed characters bring to the attention of the viewer all the complexities of human nature, which face internal and external conflicts during the unfolding of the dramatic action. It evokes a range of emotions from empathy to thinking about oneself, the surrounding world and other people's feelings, and makes it possible to acquire additional life experience by rethinking a series of events during two hours. Such experience also helps to explore internal psychological problems from different angles, to get a different point of view on solving the problem, to get inspiration and emotional relief. By introducing archetypal elements into the dramaturgy of a musical, it is possible to effectively create a deeply resonant emotional experience for the audience and significantly deepen and diversify acting techniques.

Key words: musical, Broadway musical, archetype, role, musical theater, complex means of scenic expression, psychology of creativity, acting skills, character.